

VI Col·loqui Aula d'Història del Periodisme
Diari de Barcelona

Les col·leccions de premsa i el seu ús en investigació

per Glòria Porrini

Cap de l' Hemeroteca de l' Arxiu Històric Ciutat de Barcelona

Us parlaré sobre «Les col·leccions de premsa i el seu ús en la investigació». La primera part versarà sobre l'estat actual de les col·leccions de premsa diària de l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat, ja que és una de les més importants hemeroteques històriques del país, i els seus diferents suports.

La segona part farà un repàs, que no pretén ser exhaustiu, sobre algunes de les investigacions dutes a terme, a més d'altres fonts consultades amb col·leccions dels diaris. Aquestes observacions i comentaris estan cenyits només a les col·leccions dels diaris i a la meua experiència com a cap de l'Hemeroteca.

Una tercera part es referirà a les capçaleres de premsa més consultades, i es tindrà com a referència l'Hemeroteca de la Biblioteca de Catalunya, l'Hemeroteca de la Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra Edifici Rambles, l'Hemeroteca de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Aquesta panoràmica sobre l'ús de les col·leccions de premsa en la investigació es complementarà amb les presentacions posteriors de les experiències de la Biblioteca del Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI), de l'Hemeroteca de la Caixa de Tarragona, de la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i de la Biblioteca Arús.

L'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat va néixer l'any 1928 per la voluntat municipal de recopilar i conservar el patrimoni hemerogràfic català, i incorporar-lo a la resta de la documentació de l'Arxiu. Aquesta intenció evidenciava una gran visió de futur envers la recerca hemerogràfica.

El total del fons hemerogràfic el formen 90.000 volums i 14.771 títols de col·leccions de premsa, diaris i revistes, que ocupen un total de 3.900 metres lineals de prestatgeries.

L'Hemeroteca disposa de tres bases de dades consultables per Internet:

a) El catàleg general automatitzat, començat l'any 1995, i l'Hemeroteca digital amb el programa ABSYS; l'adreça d'Internet és: <http://www.bcn.es/ABSYS/.html>

b) El catàleg topogràfic en el qual es contempen totes les publicacions periòdiques, el seu estat de conservació i el primer i últim any de la publicació; l'adreça d'Internet és: <http://www.bcn.es/HEME/.html>

c) El buidatge d'articles de premsa sobre història de Barcelona, amb totes les seves diferents vessants. Són unes tres-centes mil notícies en suport paper i 23.249 registres automatitzats en la base de dades. L'adreça per Internet és: <http://www.bcn.es/brs/ARTI.html>

Les col·leccions de diaris estan originàriament en suport paper; paper de lignina de molt baixa qualitat que, amb el pas dels anys i les nombroses consultes, es torna àcid, s'esquinça i es deteriora. Una tercera part d'aquestes col·leccions resten malmeses, ja sigui en la seva totalitat o bé en alguns volums, i necessiten intervencions curatives o restauracions completes.

Les restauracions de les col·leccions de premsa diària són molt costoses per aquests motius principals:

- Primer, a causa dels seus formats, de grans folis (59 × 38 cm) o folis (46 × 32 cm).
- Segon, per l'extensió en el temps de les col·leccions i perquè normalment consta de molts volums.
- Tercer, pel desgast que la seva manipulació provoca.
- Quart, pel gran volum d'enquadernacions que una col·lecció necessita.

Els volums de les col·leccions deteriorades passen a la situació de reserva, i esperen la seva restauració. Només poden ser consultats amb una petició prèvia per escrit. En cas de ser acceptada, la consulta s'efectuarà a la sala de reserva.

Seguint una política de preservació del fons hemerogràfic s'ha dut a terme la microfilmació de seixanta vuit col·leccions de diaris i 676 col·leccions de revistes; s'han passat els originals en suport paper a la reserva i s'han utilitzat els microfilms per a la consulta dels usuaris i per a les reproduccions en paper.

Cada any es restaura i microfilma una col·lecció de diaris i algunes col·leccions de revistes, d'acord amb les prioritats següents:

- segons la importància de la col·lecció,
- si és única o s'han localitzat altres col·leccions,
- el seu estat de conservació
- i la quantitat de consultes a les quals estan sotmeses.

Les microfilmacions es fan tant internament com externa, majoritàriament en pel·lícula de 35 mm i algunes col·leccions en 16 mm, en sals de plata, amb dos duplicats per original, els rotlles master (de seguretat, dels quals es treuen les còpies en microfilm) i duplicat per a la consulta del públic i les còpies en paper.

També s'ha començat a digitalitzar i actualment es disposa dels CD-ROM del fons històric de les col·leccions dels diaris *El Mundo Deportivo*, des del 1906 fins a l'any 1950, i *El Noticiero Universal*, des del 1888 fins

a l'any 1902; i de les revistes *Xut*, 1923-1936, *Stadium*, 1911-1930, *Los Deportes*, 1897-1910, i *Sports*, 1923-1926. De moment encara no són consultables amb aquest suport.

Relació d'algunes de les investigacions:

A continuació es reproduïx una relació d'algunes de les investigacions dutes a terme amb la consulta de la premsa diària, agrupades per grans temes.

Els temes de les investigacions i els diaris escollits varien segons els anys en què es realitzen, i d'acord amb les preferències culturals i polítiques del moment i naturalment dels investigadors.

És habitual que moltes investigacions comportin sempre o quasi sempre la consulta de més d'una col·lecció de premsa diària i també de revistes i monografies sobre el tema o sobre l'època investigada. De la selecció que s'ha fet i per no allargar massa l'exposició només esmentaré algunes de les investigacions.

Investigacions sobre art i literatura

— Margarida Casacuberta: *Santiago Rusiñol: Vida, literatura i mite*, 1995. A part de nombroses revistes va consultar els diaris: *El Dia Gráfico*, *Diari de Barcelona*, *El Diluvio*, *La Dinastia*, *El Liberal*, *El Matí*, *Las Noticias*, *El Correo Catalán*, *El Noticiero Universal*, *Pagina Artística de la Veu*, *El Poble Català*, *La Publicitat*, *La Rambla*, *La Veu de Catalunya* i altres.

— Mercè Vidal i Jansà: *Teoria i crítica en el Noucentisme: Joaquim Folch i Torres*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991. Va consultar entre altres: *Lo Conceller*, *Cu-cut Calendari*, *La Veu de Catalunya*, *La Cataluña*, *Hojas Selectas*, *Almanach dels Noucentistes*, *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, *Foc Nou*, *Catalunya*, *Museum*, *Joventut Tèxtil*, *Vell i Nou*, *La Revista*, *D'Ací i d'Allà*, *Gasetta de les Arts* i *Destino*.

— Cristina Badosa: *Josep Pla, el difícil equilibri entre literatura i política 1927-1939*. Curial, 1994. Va consultar: *La Veu de Catalunya*, *Mirador*, *El Matí*, *L'Opinió*, *La Vanguardia* i *Revista de Catalunya*.

— Andrea Garcia: *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, gènesi i desenvolupament fins 1915*, Barcelona, MNAC Estudis, 1997. Va consultar: *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, *Diari de Barcelona*, *La Renaixensa*, *D'Ací i d'Allà*, *La Vanguardia*, *Joventut*, *Destino*, *El Diluvio*, *Il·lustració Catalana*, *ABC* i *La Veu de Catalunya*.

— Jaume Vidal i Oliveras: *Josep Dalmau: L'aventura per l'art modern*. Barcelona, Fundació Caixa de Manresa, 1988. Va consultar: *El Poble Català*, *La Publicitat*, *El Matí*, *Última Hora*, *La Vanguardia* i *La Humanitat*.

— Enric Jardí: *Eugeni d'Ors: Obra i vida*. Barcelona, Quaderns Crema, 1990. Va consultar: *El Poble Català*, *La Veu de Catalunya* i *ABC*.

Investigacions sobre història

— Gabriel Jackson: *La república española y la guerra civil 1931-1939*. Hi ha diverses edicions, la primera a Mèxic, el 1967. Va consultar, entre altra bibliografia: *ABC*, *La Batalla* i *La Vanguardia*.

— Joan B. Culla i Clarà: *El catalanisme d'esquerra (1928-1936)*. Barcelona, Curial, 1977. Va consultar: *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *La Rambla*, *La Humanitat*, *Las Noticias*, *Solidaridad Obrera* i *L'Opinió*.

D'aquest mateix investigador, *El Republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986. Va consultar: *La Publicitat*, *El Correo Catalán*, el *Diari de Barcelona*, *El Diluvio*, *El Liberal*, *El Poble Català*, *El Progreso*, *El Radical*, *Solidaridad Obrera* i *La Tribuna*.

— Edward Malefakis: *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX*. Barcelona, Ariel, 1971. Va consultar: *ABC*, *El Debate*, *Solidaridad Obrera*, *La Tierra*, *Boletín Unión General de Trabajadores*, *La Época* i *Claridad*.

— Josep M. Ollé i Romeu: *Introducció del socialisme utòpic a Catalunya (1835-1837)*. Barcelona, Edicions 62, 1969. Va consultar: *El Vapor* i *El Propagador de la Libertad*.

— Joan Camps i Giró: *La guerra dels matines i el catalanisme polític (1846-1849)*. Barcelona, Curial, 1978. Va consultar les capçaleres: *Diario Constitucional de Barcelona*, *Diari de Barcelona*, *El Indicador Catalán*, *El Vapor*, *El Catalán*, *Diario Mercantil*, *El Guardia Nacional*, *El Constitucional*, *El Liberal*, *El Barcelonés*, *El Fomento* i altres.

— Burnet Bolloten: *La revolución española*, Barcelona, Ediciones Grijalbo, 1980. Va consultar, entre altres: *ABC*, *Anarquía*, *La Batalla*, *El Día Gráfico*, *Diari de Barcelona*, *Diari Oficial de la Generalitat*, *Hoja Oficial del Lunes*, *La Humanitat*, *La Noche*, *Las Noticias*, *El Noticiero Universal*, *Solidaridad Obrera*, *Tierra y Libertad*, *Última Hora*, *La Vanguardia*, entre altres de Barcelona i diferents països.

— Burnet Bolloten: *La Guerra Civil española: Revolución y contra revolución*. Barcelona, Alianza Editorial, 1989. També va consultar el diari *ABC*, *El Amigo del Pueblo*, *La Batalla*, *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, *Catalunya*, *El Día Gráfico*, *Diari de Barcelona*, *Frente Rojo*, *Guerra di clase*, *Historia y vida*, *Hoja Oficial del Lunes*, *La Humanitat*, *Las Noticias*, *El Noticiero*, *La Noche*, *La Publicitat*, *Ruta*, *Solidaridad Obrera*, *Tiempos Nuevos*, *Tierra y Libertad*, *Treball*, *Última Hora*, *Umbra*, *La Vanguardia*, *La Veu de Catalunya*.

— Mary Nash: *Mujer, familia y trabajo en España, 1875-1936*, Barcelona, Anthopos, 1983. Va consultar: *Solidaridad Obrera, El Matí, El Correo Catalán, La Humanitat, La Batalla, L'Opinió, Diari de Barcelona, El Catalán, El Vapor*.

— Andreu Nin: *Socialisme i nacionalisme 1912-1934: Escrits republicans, socialistes i comunistes de l'Andreu Nin*. Edició a cura de Pelai Pagés. Barcelona, La Magrana, 1985. Va consultar: *L'Opinió, La Rambla, El Poble Català, La Batalla i La Publicitat*.

— Casimiro Martí: *Orígenes del anarquismo en Barcelona*. Barcelona, Editorial Teide, 1959. Va consultar: *Diari de Barcelona, El Comercio de Barcelona, Estado Catalán, El Independiente, El Telégrafo, La Alianza de los Pueblos, La Corona, La Razón* i revistes de l'època.

— Del mateix Casimiro Martí: *L'església de Barcelona (1850-1857): Implantació social i dinamismes interns*. Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984. Va consultar: *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, Diari de Barcelona, El Àncora, El Barcelonés, El Bien Público, El Eco de la Actualidad, El Sol, La Actualidad*.

— Josep Maria Solé i Sabaté: *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*. Barcelona, Edicions 62, 1985. Va consultar: *La Vanguardia, Diari de Barcelona, Solidaridad Nacional, Avui, Treball, Boletín Oficial del Estado, Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*.

— Del mateix investigador junt amb Joan Villarroya: *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986. Consultades les capçaleres: *La Vanguardia, L'Autonomista, La Humanitat, Meridià*.

— Temma Kaplan: *Ciudad roja, período azul: Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1888-1939)*. Barcelona, Ediciones Península, 2003. Consultats: *L'Avenç, La Campana de Gràcia, Convivium, El Día Gráfico, L'Esquella de la Torratxa, La Hormiga de Oro, La Il·lustració Catalana, Diari de Barcelona, El Diluvio, El Liberal, El Poble Català, El Productor, La Publicitat, La Tramontana*, i d'altres.

Investigacions sobre història del periodisme

— Albert Viladot i Presas: *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*. Barcelona, Curial, 1987. A més de les revistes clandestines va consultar els diaris: *Catalunya, Diari de Catalunya, La Humanitat, L'Hora de Catalunya*.

— Eugeni Xammar: *Periodisme*. Selecció i presentació de Josep Badia i Moret, Barcelona, Quaderns Crema, 1989. Consultats: *La Veu de Catalunya, Mirador*.

— Josep Maria de Casacuberta: «*Lo Verdader Català*»: *Primer òrgan periodístic de la Renaixensa 1843*. Barcelona, Barcino, 1956.

— Jaume Guillamet: *La premsa a Catalunya*. Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, Col·lecció «Vaixells de Paper», 1988.

— Jordi Montaner: *El Ciero no va arribar al segle*. Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, Col·lecció «Vaixells de Paper», 1989.

— Carles Geli i Josep Maria Huertas: *Les tres vides de Destino*. Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya. Col·lecció «Vaixells de Paper», 1990.

— Josep Maria Casasús: *Periodisme que ha fet història*. Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya. Col·lecció «Vaixells de Paper», 1991.

— Susanna Tavera: «*Solidaridad Obrera*»: *El fer-se i desfer-se d'un diari anarco-sindicalista (1915-1939)*. Diputació de Barcelona. Col·lecció «Vaixells de Paper», 1992.

— Josep Maria Huertas Claveria: *200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992*. Fundació Caixa de Catalunya, Arxiu Històric de la Ciutat, Col·legi de Periodistes, 1992.

— Josep Maria Figueres: *El Diari Català, plataforma d'exposició ideològica i d'activisme del catalanisme polític (1879-1881)*. Barcelona, 1992.

— Henry Ettinghausen: *La guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*. Curial Edicions Catalanes, 1993. Va consultar prepremsa.

— Josep Maria de Sagarra: *L'ànima de les coses: Articles a La Publicitat (1922-1929)*. Edició i presentació de Narcís Garolera. Barcelona, Quaderns Crema, 2001.

— *Julio Camba, Gaziol, Josep Pla, Manuel Chaves Nogales: Cuatro historias de la República*. Edició a càrrec de Xavier Pericay. Barcelona, Destino, 2003. Va consultar: *Ahora, La Vanguardia, Destino, La Veu de Catalunya*, entre altres diaris d'altres ciutats.

— De Jaume Guillamet: *Els orígens de la premsa a Catalunya: Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona. [En premsa]

De la meua experiència al capdavant de l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat i com es desprèn d'aquesta selecció d'investigacions, es pot dir sense por a equivocar-se que les col·leccions de diaris més consultades són *La Vanguardia*, el *Diari de Barcelona*, *La Veu de Catalunya*,

La Publicitat, El Noticiero Universal, Las Noticias, El Diluvio, La Solidaridad Obrera, El Día Gráfico, etc., i de les revistes sens dubte el *Mirador* i *Destino*.

L'Hemeroteca de la Biblioteca de Catalunya m'ha fet arribar les següents dades: el 1998 efectuà una recollida de dades, en relació amb els diaris i setmanaris de gran format i en suport paper. Les deu col·leccions més consultades en aquesta hemeroteca, per ordre de major a menor, són: *La Vanguardia, La Veu de Catalunya, El Correo Catalán, El Noticiero Universal, El Periódico de Catalunya, Avui, Diari de Barcelona, El País, Solidaridad Nacional* i *El Diluvio*.

Tres anys més tard, el 2001, les deu capçaleres més consultades, també per ordre de major a menor, varen ser: *La Vanguardia, Diari de Barcelona, El Noticiero Universal, Avui, El Diluvio, Destino, El Correo Catalán* i *ABC*.

Arran de l'estudi del 1998 es va constatar que *La Veu de Catalunya* era la segona capçalera més consultada i que presentava una gran dificultat de conservació, per la qual cosa es va adquirir el microfilm i es va retirar el paper de la consulta. És per aquest motiu que quan comparem els títols més consultats de l'any 2001 aquesta capçalera no hi apareix. Les dades recollides ens indiquen que del total de capçaleres de gran format disponibles a l'Hemeroteca de la Biblioteca de Catalunya, només se'n consulta un 15 %.

La comparació de les dades ens demostra que els diaris amb un índex de consulta més elevat al llarg del temps a aquesta Hemeroteca són: *La Vanguardia, Diari de Barcelona, El Noticiero Universal, Avui, El Diluvio, El Correo Catalán*.

Els fons de premsa més consultats a la Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabre Edifici Rambla de les Flors són:

El *Diari de Barcelona, El Noticiero Universal, Solidaridad Obrera* (en format microfitxa), *El Vapor* (es consulta en microfitxa, però tenen l'original en paper), *ABC* (edició en CD-ROM), *L'Esquella de la Torratxa* (en format microfitxa).

Fons que cal destacar especialment perquè és poc conegut: tenen el diari *The Times* (en format microfilm), de 1788 a 1874, i els índexs en paper.

En la vessant de material d'arxiu, la Biblioteca recentment ha incorporat la donació de l'arxiu del periodista Manuel Vigil i Vázquez, que va ser corresponsal del diari *Ya* a Barcelona. La part més important d'aquesta documentació són les *Crónicas de Barcelona*, que el periodista va escriure des de 1952 a 1977, i que disposen d'un índex temàtic elaborat pel mateix periodista.

A la Biblioteca de la Comunicació i a l'Hemeroteca General de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona, disposen de tres-cents sis títols microfilmats, i divuit digitalitzats.

Els diaris de Catalunya més consultats en aquesta hemeroteca han estat: *La Vanguardia*, *El País* (ed. Barcelona), *Nou Nou Vallès Occidental*, *ABC* (ed. Catalunya).

Dels diaris estrangers: *The Times* i *Le Monde*.

De les capçaleres del fons hemerogràfic existent a l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric es tendeix a consultar moltes vegades els mateixos títols, i resten algunes col·leccions de premsa diària per investigar, i encara que algunes són de curta vida poden ser molt interessants per a l'investigador.

Per acabar voldria afegir, probablement des de la meva subjectivitat, però també des de la meva dedicació, gairebé exclusiva, al treball diari amb la premsa, que hi ha encara moltes i importants capçaleres de premsa diària que podrien ser objecte de properes investigacions. Per exemple: *La Dinastia*, de l'any 1883 al 1904, de tendència conservadora. Era propietat de Pere de Roselló del Partit Conservador. El diari era profundament antirepublicà i anti-anarquista. *El Eco de Barcelona*, any 1883, també de tendència conservadora. *La Corona de Aragón*, de 1854 a 1868, de tendència progressista catalanista. El primer editor del diari fou Víctor Balaguer. L'any 1868 el diari es va fusionar amb *La Crònica de Catalunya*, del 1868 al 1886, de tendència progressista antirepublicana. Pot considerar-se que va fer un seguiment de la història dels liberals. *El Àncora*, 1850-1856, diari catòlic conservador. *La Aurora*, del 1918 al 1936, de tendència republicana radical; va ser l'òrgan dels comitès de les federacions de les Joventuts Radicals de Catalunya. «*El Bien Público*», *Diario del Instituto Industrial de Catalunya*, 1849-1850. Dos dels seus col·laboradors varen ser Víctor Balaguer i Duran i Bas. *El Comercio de Barcelona*, 1864-1866, del Partit Demòcrata, *La Correspondencia de Barcelona*, 1877-1891. Va canviar set vegades de títol. De tendència democràtica d'esquerres; més tard, l'any 1884 de tendència republicana. *Diario del Comercio*, 1890-1939. Diari comercial de tendència liberal proteccionista. Va denunciar abusos de l'Administració pública. *La Jornada*, 1920-1936. Diari pro Partit Republicà Català, i durant la dictadura a favor de Primo de Rivera. Als anys cinquanta, radical; hi col·laborà Eugeni d'Ors i el diari va estar en contra de la seva destitució com a secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1920. *El Resumen*, 1917-1931. Primer, de tendència republicana radical, a continuació, conservadora, i, finalment, de tendència anarquista.

Espero i desitjo que a partir d'aquest interessant col·loqui surtin moltes i reeixides investigacions sobre la història en general i sobre la història del periodisme en particular.